

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Հ Ա Յ Ե Ց Ի Կ Ր Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Բ.

Ինչպէս կը թելադրէինք մեր նախորդ գրութեամբ, հայեցի կրթութեան պարագան արտասահմանի մէջ մեր դիմաց բարձրացող ամենէն կարեւոր եւ ճակատագրական հարցը ըլլալով հանդերձ, ցարդ մնացած է անկազմակերպ վիճակի մը մէջ, չդառնալով համազգային մտահոգութեան ու գուրգուրանքի առարկայ: Բացառելով թերեւ յետ-եղեռնեան 1920 -1930 տասնամեակը, երբ, ընդհանուր տազնապի մը իրբեւ արդիւնք տենդոտ գործունէութիւն ունեցանք, մեր կրթական գործը անտէր կալուած մը նկատուեցաւ, ամբողջ հայութեան արգահատանքին՝ բայց երբե՛ք հոգածութեան առարկայ: Բաւականացանք մեզ հետաքրքրելիք այդ էական հարցին մատուցանելով «չրթունքի ծառայութիւն» մը, ինչպէս կ'ըսեն եւրոպացիներ, եւ իրապէս ալ, մեր գործունէութիւնը, այս մարզին մէջ, խօսքէն եւ ճառէն անդին չանցաւ: Որբուկ մըն էր այն հայեցի կրթութիւն կամ դաստիարակութիւն ըսուածը, որուն մեղքցանք, որուն գլուխն իսկ չոյեցինք, եւ որուն սակայն զլացանք մեր ժառանգութեան բաժնեկից ըլլալու արդար իրաւունքը: Տարագրի հոգեբանութեամբ հիմնարկեցինք արտասահմանի մեր առաջին դպրոցները. կեանքը յառաջացաւ, նիւթական մեր պայմանները աներևակայելի արագութեամբ փոխուեցան դէպի լաւագոյնը, այլ վարժարաններուն մէջ մնաց աքտորականի, լքուած ըլլալու այդ հոգեբանութիւնը: Վարժեցուցինք ապրիլ մուրացկանի կեանք մը, եւ դպրոցներուն նետուած լուման -եւ ասիկա այրիին լուման չէր, դժբախտաբար-, իրբեւ ազգասիրական գործ հրապարակով դրուատեցինք: Մուրացկանութեան այդ վարժութիւնը հոգեբանութեան վերածուեցաւ հետզհետէ, ազարտելով դպրոցի ու դաստիարակութեան մեր ըմբռնումները եւ մեզի արգիլելով որեւէ յառաջացում:

Մտաւորական ընտրանին, որ դպրոցները ոտքի պահող, անոնց ոգի եւ կենդանութիւն տաւող ուժն էր սկզբնական շրջաններուն, քիչ առ քիչ հեռացաւ ուսման մեր յարկերէն, իր տեղը տալով իրենց պաշտօնին ու պարագայականութիւններուն բոլորովին անպատրաստ -թէեւ շատ լաւ Հայ+ անձերուն: Ո՞ր է հիմա հին օրերու հայերէն լեզուի ուսուցիչը՝ որ իր անձին իսկ հիմաջով սէ՛ր, նուիրո՞ւմ, խանդավառութիւն կը հրահրէր գրասեղաններուն գամուած հայորդիներուն մէջ. ո՞ր է մտաւորական ուսուցիչը, որ մեր հայրենիքի աշխարհագրութեան երեւութապէս չոր ու անհետաքրքիր պահը կրնար վերածել պակուցումի եւ զգացումներու

Հրահրման վալրկեաններու և որ, հիմնաւոր զարգացման ու անկէ բխող ստեղծարար խանդավառութեան տեղ, խեղճութիւններ, եւ անկարողութիւններ պարտկող «ազգասիրութիւն»ն է տիրողը, որ անճիշդ ու վտանգաւոր ընդհանրացումներով, անհեաաքքիք Կա ինքզինք չնորոգող դասաւանդութեան մը վերածած է հասարակ տական նիւթերու, ուսուցումը մեր վարժարաններուն մէջ:

Մեր բազմաթիւ նախակրթարաններուն մէջ ի՞նչ վիճակ կը ներկայացնէ հայերէն լեզուի ուսուցումը մասնաւորապէս, եւ հասարակ տական այլ նիւթերու կացութիւնը ընդհանրապէս: Եթէ ուզենք պատասխանել այնպէս՝ ինչպէս ըրած ենք երկար տարիներէ ի վեր, այն ատեն ինքնագոհ վառաւորութեամբ պիտի հաստատենք թէ հայեցի դաստիարակութիւնը մեր դպրոցներուն ծո՛ւծն իսկ է, թէ այդ կրթութիւնը մեծ յառաջդիմութիւններ արձանադրած է, թէ տարեկան բազմահարիւր հայ մանչեր եւ աղջիկներ շրջանաւարտ կ'ըլլան՝ այդ դաստիարակութեան բարիքով զօրացած եւ թէ բազում զոհողութիւններով ստացուած գեղեցիկ այդ արդիւնքը պիտի մըն է մեր ժողովուրդին ու անոր ուսումնասէր նկարագրին:

Ի այց իրապէս այդպէ՞ս է: Մեր Հրապարակային ճոռո՞մ եւ վարդակարմիր արտայայտութիւններուն ետին տխուր իրականութիւն մը գոյութիւն չունի՞, յուսահատեցնող իրականութիւն մը: Կրնա՞նք տակաւին անգիտանալ ձեւացնել պարտուողական եւ անհոգ ոգիի մը գոյութիւնը մեր կրթական յարկերէն ներս: Ինչո՞ւ այս ինքնախաբէութիւնը, երբ միայն եւ միայն մենք կը տուժենք անկէ, կը տուժեն մեր զաւակները, կը տուժէ մանաւանդ մեր ապագան: Մեր դպրոցներուն մէջ ուսուցիչ ըլլալու կարելիութիւնն իսկ շարունակական դժբախտութեան, նուաստացման ու աղքատութեան հեռանկարը չի՞ պարզեր ենթականերու աչքին: Չե՞նք մտածեր — թէ եւ բարձրաձայն չարտայայտուինք — թէ կեանքի ձախողածներուն ասպարէզն է հայ վարժարանի մը մէջ ուսուցչութիւնը. աւելին, համոզուած չե՞նք թէ հայերէնի կամ հասարակ տական նիւթերու ուսուցումը գործն է անոնց՝ որոնք տարբեր բան չեն կրնար ընել: Եթէ ուզենք շարունակել մեր յաւակնոտ այլ վրտանգաւոր անհոգութիւնը, այն ատեն բաւ պիտի ըլլայ միակ այցելութիւն մը մեր որեւէ նախակրթարանին, երեւան բերելու համար իրականութիւնը՝ որուն շտա տժգոյն մէկ պատկերը միայն կը փորձեն գծել վերի հաստատումները:

Գլխաւոր երկու դժգոհութիւններ, կը խորհնք, արգելք են հայեցի հիմնական և ամբողջական կրթութեան մը ջամբումին. Հայ ուսուցիչներու պակասը եւ հայերէն դասագիրքերու անզոհացուցիչ վիճակը: Առաջին իսկ ակնարկով պիտի հաստատուի որ այս երկուքը հետեանք են, ինչպէս նաեւ պատճառ՝ ցաւալի անհոգութիւններու եւ տխուր կացութիւններու:

Հայ ուսուցիչներու թիւը մեծապէս նուազած է արտասահմանի մէջ, մասնաւորաբար վերջին տասնամեակին: Հայ վարժարաններէ շրջանաւարտ եւ համալսարան աւարտած երի-

տասարդներ չե՛ն դիմեր գէպի ուսուցչութեան ապարէզ, նախ անոր համար որ նիւթական անդոհացուցիչ վարձատրութիւնը արգելք է նման որոշումի մը, եւ ապա՝ որովհետեւ ապագայի ո՛չ մէկ հեռանկար կը տեսնեն նման ապարէզի մը մէջ: Հայ վարժարանը կրնա՞յ օտեղծել այնպիսի առիթներ՝ որոնք համալսարանաւարտի մը առջեւ կը բացուին ընդհանրապէս, արձակ կեանքի մէջ: Նիւթական եւ բարոյական ի՞նչ առաւելութիւններ կրնայ ցոյց տալ հայ դպրոցը, իրեն ձգելու համար կեանքին մէջ յառաջանալու պատրաստուող երիտասարդը: Ուսուցչութեան թեկնածուի մը առջեւ չկա՞յ միշտ պատկերը իր կեանքը դասարանէ դասարան մաշեցուցած ծերունի «վարժապետ»ին, որ կա՛մ իր պաշտօնին վրայ պիտի մեռնի -նոր օրերու հերոս մը-, եւ կա՛մ՝ ինքը՝ զինք հանգստեան պիտի կոչէ, իր ապրուստը ակնկալելով զաւակներէն կամ աղքատախնամ մարմիններէն: Բայց կարելի՞ է որ երիտասարդներէն ակնկալենք կամաւոր մարտիրոսութիւն մը, անըրպատակ զոհողութեան կեանք մը. ազգասիրութեան մեծագոյն փաստը այս զոհողութիւնը կը նկատենք, մանաւանդ երբ անձնապէս մենք չենք ենթական...:

Առանց երեւակայութեան եւ ցնորքներու աշխարհին մէջ թեւածելու, կարելի է մտածել -եւ ա՛լ դործնականին անցնիլ- համազգային հիմնադրամի մը կազմակերպման մասին. Հիմնադրամ մը, որ կրնայ բազմաթիւ դժուարութիւններ լուծել եւ մանաւանդ պատրաստուիլ շատ մօտիկ ապագան դիմադրաւելու: Որովհետեւ, կը խորհինք թէ մօտ է այն օրը՝ երբ թաղական հոգաբարձութիւններ, ծխական փոքր եկեղեցիներ, մանր համայնքներ, նոյնիսկ կազմակերպութիւններ եւ միութիւններ անկարող պիտի ըլլան հոգալ հայ վարժարաններու ծախսերը՝ ներկայ կեանքի հետզհետէ սղող պայմաններուն պատճառաւ, եւ հետեւաբար կա՛մ պիտի դոցուին այդպիսի դպրոցներու դռները, եւ կա՛մ՝ ինչ որ համազօր է փակումի, պատասխանատուներ պիտի ստիպուին կրճատել ուսուցիչներու թիւը, որ իր կարգին պատճառաւ պիտի ըլլայ աշակերտներու ակամայ հեռացումին: Արտասահմանի հայութեան հաւաքական ջանքերով եւ նիւթական միջոցներով միայն կարելի պիտի ըլլայ այս տխուր հեռանկարը իրականութիւն դարձած չտեսնել. կարելիութիւն մը, որ ոչ ցնորք պէտք է սեպուի, ոչ ալ անիրականալի թելադրութիւն մը: Որովհետեւ, կը կարծենք որ աւելի քան յիսուն տարիներու մեր բաժանաբաժան կեանքը սորվեցուցած պէտք է ըլլայ մեզի թէ եթէ չենք կրնար նշանախեց մը անգամ զիջիլ մեր սկզբունքներէն ու գաղափարներէն, գէթ կըրնանք գտնել առիթներ՝ համազօրծակցելու եւ այդպիսով լաւագոյն ծառայութիւն մը մատուցանելու մեր ժողովուրդին, այսինքըն՝ մենք մեզի: Եւ, ի՞նչ աւելի կարելոր, աւելի այժմէական եւ աւելի ազգաշահ խնդիր՝ քան հայ դպրոցներու նիւթական եւ բարոյական կազմակերպումը, զոր ա՛լ կարելի չէ յետաձգել, եւ որուն շուրջ բոլորս ալ կրնանք հաւաքուիլ, օգտակարագոյն արդիւնքներու հաւատքով խանդավառ:

Եւ իրապէս, ինչե՛ր չի կրնար իրագործել նման մարմին մը, իր կեանքի առաջին իսկ վայրկեանէն: